

Türkiye’de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı

Serpil Sancar

*Prof. Dr.
Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi Bölüm Başkanı ve
Kadın Araştırmaları Merkezi (KASAUM) Müdürü
E-posta: Serpil.Sancar@politics.ankara.edu.tr*

Cinsiyet Eşitsizliği Modernleşen Toplumların Temel Bir Çarpıklığıdır

Yaygın olarak düşünölenin aksine bugün modern dediğimiz toplumlarda yaşanan erkek egemenliğinin temeli modern dönem öncesinde olup bitenle çok az ilişkilidir. Modernliğin temeli olan endüstriyel üretim bugün yaşadığımız birçok eşitsizliğin bizzat yaratıcısıdır. Bununla modern öncesi yerleşik tarım toplumlarında cinsler arasındaki eşitsiz yoktu demek istemiyorum elbette. Tersine modern toplumlarda cinsler arasındaki eşitsizliğin yeni temelleri oluşmuştur. Çünkü modern toplumlarda gündelik yaşam özel alan-kamusal alan diye ayrışır ve siyasal kararların üretildiği kamusal alanlar erkeklerin sorumluluğunda, özel alanlar da kadınların sorumluluğunda kalır. Bu gerçeklik insanları kadınlar ve erkekler olarak sahip olacakları haklar, yükümlölükler ve özgürlükler açısından farklılaştırır ve ‘erkek egemenliği’ne dayalı bir cinsiyet düzenine ortam sağlar. Bu nedenle, kadınlar ailede bakım, yetiştirme, beslenme gibi işleri yaparken bu işler, kamusal dünyanın temel ilkeleri olan emek-hak-karşılık bağlamında değil, sevgi-minnet-fedakârlık bağlamında ele alınır. Erkek emeği ise kamusal ilişkiler içinde; piyasada işçi, devlet karşısında vatandaş, toplum karşısında insan olarak tanımlanır; hak ve özgürlüklerin sahibi olarak siyasal örgütlenme, toplu pazarlık yapma, ücret ve sosyal güvenlik haklarını talep etme, boş zamanlarında eğlenme, gereksinmelerine göre kamu hizmeti talep etme gibi kamusal/siyasal ilişkilerin içinde konumlanabilir. Sonuçları itibarıyla cinsler arasında toplumsal kaynaklara ulaşım açısından eşitsizlikler yaratan bu durumu değiştirmek için özel tedbirler almak ve cinsiyet eşitliğini kamu yönetiminin ve sivil toplum örgütlenmesinin temel bir ilkesi haline getirmek gereklidir. Diğer deyişle modern toplumlarda siyasal kararlara kadınların eşit katılımı toplumun modernlik doğrultusunda kendiliğinden gelişimi sonucu değil, ancak cinsler arası eşitliği sağlamak amacıyla hareket eden bir siyasi

iradenin oluşması ve onun bilinçli uygulayacağı politikalar ile gerçekleşebilecek bir demokratikleşme meselesidir.

Türkiye’de Kadınlar Siyasal Kararlara Ne Kadar Eşit Katılabiliyor?

Türkiye’de cinsler arası eşitliğin kamusal yaşamın düzenlenmesinde ve özellikle de siyasal kararların alındığı yerlerde geçerli bir ilke olduğunu söylemek zordur. Türkiye’de bugün için kadınların farklı kurumlar içinde kararlara ne düzeyde ve ne içerikte katıldıklarına bakarsak kamu kurumlarında, bürokraside, yargı organlarında, üniversitede ve farklı profesyonel mesleklerde çalışanların en az %20-25ini kadınların oluşturduğunu görürüz. Fakat siyasal partilerin yönetim organlarında ve seçimle oluşan ulusal ve yerel meclislerde kadınların katılımı ve siyasal temsili hala % 10 un altındadır. Bu durum Türkiye’de kadınların kamu görevlerinin yürütülmesi artan oranda katıldığı fakat siyasal kararlar katılmada orantısız biçimde geri kaldığını gösterir. Açıkca görüleceği üzere kamu hizmeti yürüten kurumlardaki önemli kadın varlığı üst yönetim düzeylerine doğru çıktığında hızla azalır. Yüksek yargı organlarının, meslek odalarının, baroların, bakanlıkların, üniversitelerin bu açıdan benzer bir yapı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Devletin merkez teşkilatını oluşturan kurumlarda kadın çalışan oranı müsteşar düzeyinde % 0, müsteşar yrd.da % 2.5, valilerde %0, vali yrd. da %0.9, genel müdürlerde % 3.9, genel müdür yrd.da %6.6, daire başkanlarında %14.1, müdürlerde % 16, müdür yrd. da % 27.3 dür. Devlet kurumlarındaki kadın çalışanların genel ortalaması %18 dir.

Kariyer-liyakat mesleklerinde de benzer bir durum vardır. Dışişleri Bakanlığı meslek memurlarının % 25.2 si, idari memurların % 40 ı, hukuk müşavirlerinin % 57 si, güvenlik ataşelerinin % 4.2 si ve kurumun toplam çalışanının % 32.4 ü kadındır. Üniversitelerde ise rektörlerin % 5.3 ü, dekanların % 12.6 sı, profesörlerin % 27.1 i, doçentlerin %30.9 u, yardımcı doçentlerin % 33.1 i, araştırma görevlilerinin % 45.7 si ve toplam akademik çalışanların %38.6 sı kadındır.

Yüksek yargı kurumlarında da kadınların benzer bir yüksek katılımı düzeyi vardır. Danıştay Başkanlığında çalışanların % 40.9 u kadındır. Bunlardan daire başkanlarının % 15.3 ü, üyelerin %47.3 ü, savcılarının % 42.1 i, tetkik hâkimlerin % 39.6 sı kadındır. Yargıtay Başkanlığında ise çalışanların % 30 u kadındır. Bunlardan daire başkanlarının % 3.4 ü, üyelerin % 16.4 ü, tetkik hâkimlerin % 45.3 ü, cumhuriyet başsavcılarının % 8.4 ü kadındır. Sayıştay Başkanlığında ise çalışanların % 24.4 ü kadındır. Bunlardan üyelerde %13 ü, raportörlerde % 21.7 si, müdürlerde % 45.4 ü kadındır.

Profesyonel meslek odaları yönetim kurullarına seçilmeyi başaran kadınların oranı da önemli düzeydedir. TMMOB’da % 14, İnşaat Mühendislerinde Odası’nda % 25, Makine Mühendisleri ve Mimarlar Odalarında % 14, Peyzaj Mühendisleri Odası’nda % 100, Şehir Plancıları Odasında % 43, Jeoloji Mühendisleri Odasında % 0, Çevre Mühendisleri Odasında % 29, Gıda Mühendisleri Odasında % 57 oranında kadın yönetici

vardır. Barolar Birliğine kayıtlı 57 552 avukatın 18 947 si kadındır. Kadın avukat oranı % 33 dür ve çeşitli illerin Baro yönetim kurullarına seçilmiş kadın oranı da %22'dir.

Öte yandan çalışma yaşamının en temel örgütleri olan işveren ve işçi sendikalarına baktığımızda tam tersi bir durum görmekteyiz. Kadınlar sendikal örgütlenme haklarını ancak çok düşük düzeyde kullanabilmekteler ve sendika yönetimlerinde ise hiç bir şekilde yer almamaktadırlar. Memur sendikaları ve konfederasyonları açısından durumun daha iyidir. Yönetim ve karar organları düzeyine kadınların yükselme şansının hızla düşmesine rağmen eğitilmiş ve meslek sahibi kadınların Türkiye'de hala ancak sadece kamu kurumlarına katılım şansı bulabildiği gerçeğini bize gösterir.

TİSK'e bağlı sendikalarda 48 sendika başkanının hiçbiri kadın değildir, 306 yönetim kurulu üyesinin sadece 4'ü kadındır. TİSK'in yönetim kurulunda 29 üyenin 2 si kadındır. Türkiye'de Sendikalı 892 bin işçinin % 10 u kadındır. İşçi Sendikaları ve Konfederasyonlarında (HAK-İŞ, TÜRK-İŞ ve DİSK) 96 sendika başkanından sadece 3'ü kadındır. 489 yönetim kurulu üyesinin 19'u kadındır (%4). Her üç konfederasyonun yönetim, disiplin ve denetleme kurullarında kadın üye yoktur.

Türkiye'de memurların %36,8 i kadındır. 779 399 kamu görevlisinin %49.7 i sendikalıdır. Memur Sendikaları ve Konfederasyonlarında üyelerinin 218 660'ı kadındır (%28.1). 58 memur sendika başkanının 4'ü kadındır (%7). 350 yönetim kurulu üyesinin 31'i kadındır (%9). Üç işçi konfederasyonu (Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen ve KESK) içinde sadece KESK'te yedi yönetim kurulu üyesinin ikisi kadındır.

Bu verilere baktığımızda Türkiye'de eğitilmiş ve meslek sahibi kadınların kamu kurumlarında çalışma açısından önemli bir yer edindiklerini, fakat yöneticilik düzeylerine yükselmede ciddi bir elemeye ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını görmekteyiz. Bu nedenle, kamu kurumlarının üst düzey yönetimlerine kadınların eşit katılımını sağlamaya yönelik özel önlemlerin alınması gereği ortadadır.

Türkiye'de kadınların parlamento ve siyasal partilerde siyasal kararlara eşit katılımının ne düzeyde gerçekleştiğine bakarsak kadınların TBMM'ye milletvekili olarak ilk kez seçildiği 1935'ten bu yana 9134 milletvekilinin sadece 236 sı kadın olmuştur. Yani Cumhuriyet tarihi boyunca, Meclisin sadece % 2.6'sı kadındır. Türkiye'de kadınların ilk kez katıldığı 1935 yılı genel seçimlerinden 2007 yılı genel seçimlerine kadar kadınların TBMM'deki temsil oranı % 1- 4.3 arasında değişmiştir. Günümüze kadar yalnızca 14 kadın farklı hükümetlerde bakanlık görevi üstlenmiştir. Parlamento içinden gelen bir kadın milletvekili ancak 1987 seçimlerinden sonra hükümette bakan olarak yer almıştır. İlk kadın Başbakan Tansu Çiller 1993 yılında seçilmiş, ilk ve tek kadın Vali Lale Aytaman 1991 yılında Muğla'ya atanmıştır.

TBMM'deki kadın milletvekili oranı ilk kez 2007 seçimlerinde %4.3 den % 9.25 e çıkmıştır. 2007 seçimlerinde TBMM'ye seçilmeyi başaran iki yeni partide, AKP ve DTP' de kadın temsil oranı artmış, CHP'de ise küçük bir gerileme olmuştur. 2007 seçimleri sonunda oluşan 23. Dönem Türkiye Büyük

Millet Meclisi'nde en yüksek kadın milletvekili oranı % 29,6 ile DTP' de gerçekleşmiştir. AKP % 3,8 olan kadın milletvekili oranını % 9 a çıkarmış ve CHP'de ise bu oran % 9.9 dan % 9 a gerilemiştir. CHP'nin TBMM'deki kadın milletvekili sayısı 11'den 10'a düşmüş, AKP'nin 13'ten 30'a çıkmıştır. Kadın milletvekili oranı en düşük parti olan MHP'de bu oran sadece % 2,8 olarak gerçekleşmiştir.

2007 seçimlerinde kadınların aday olmak için siyasal partilere başvuru oranında bir önceki seçime göre önemli bir artış gözlenmekle birlikte kadınların ve erkeklerin eşitsiz koşullarda seçim süreçlerine katılması devam etmektedir. AKP'de 2002 seçimlerinde % 6 olan kadın aday adayı oranı 2007 seçimlerinde % 11. 6 ya, CHP'de aynı oranlar %8 den %12.3 e yükselmiştir. DTP de ise (2002 seçimlerine katılmadığı için) 2007 seçimlerindeki kadın aday adayı oranı % 16. 3 olarak gerçekleşmiştir. Seçim listelerinde 2293 erkek adayın yanı sıra ancak 742 kadın aday yer alabilmiştir. Milletvekili aday listelerine girmeyi başaran kadınların oranı ise AKP'de % 11. 2 ve bunların ilk üç sıradaki kadın oranı % 5. 1 olmuştur. CHP'de %25 cinsiyet kotası olmasına rağmen aday listelerinde kota uygulamadığı için aynı oranlar sırasıyla % 9. 4 ve %5. 5 olmuştur. DTP de ise listeye giren kadın oranı % 15. 7'dir.

Türkiye'de parlamentoda grubu bulunan siyasal partilerin karar organlarına kadınların katılım düzeyine bakarsak AKP'nin MYK' sında (Merkez Yönetim Kurulu) %15, MKK da (Merkez Karar Kurulu) % 23.5, il başkanlarında % 0 kadın vardır. Aynı oranlar CHP'de sırasıyla % 9.5, %24.6 ve %3.7'dir. DTP de ise % 38, % 40 ve % 5.2'dir. 2007 seçimleriyle ilgili bu rakamlara bakıldığında kadın aday adaylar, kadın adaylar ve seçilen kadın milletvekilleri açısından en başarılı partinin DTP olduğu açıktır. Bu başarının arkasında DTP'nin uyguladığı olumlu ayrımcılık politikaları ve kadın adaylar için kota uygulaması vardır.

Kadınların siyasal parti karar süreçlerine eşit katılmaları ve TBMM'de temsil edilebilmeleri için aday olma/aday gösterilme süreçlerinde cinsiyet eşitliğinin önem verilen bir değer olması gerekir. Kadınların siyasal parti kongrelerinde veya yerel ve genel seçimlerde aday adayı olma ve siyasal partilerin yöneticileri tarafından aday listelerine konma açısından ciddi düzeyde bir ayrımcılığa uğradıklarını bu verilerden açıkça görmek mümkündür.

Öte yandan Türkiye'de bugüne kadar TBMM'ye seçilen az sayıdaki kadın milletvekilinin sadece büyük kentler ve metropollerden seçilme özelliği 2007 seçimlerinde değişmiştir. Kadın milletvekillerinin bölgesel dağılımına baktığımızda Türkiye'de ilk kez az gelişmiş Doğu ve Güney Doğu illerinden kadın milletvekilleri seçildiğini görüyoruz. AKP'de 30 kadın milletvekilinin 8 i, DTP 'de 8 kadın milletvekilinin 7 si bu özelliklere sahiptir. CHP'de ise büyük illerin dışından seçilen kadın milletvekili yoktur.

Türkiye'de kadınların yerel siyasete katılma koşullarına baktığımızda dünya geneline ters bir eğilim görürüz. Birçok ülkede kadınların yerel siyasete katılım oranları ulusal meclislere katılım oranından yüksektir. Çünkü yerel siyaset çoğunlukla kadınların toplumsal sorumluluklarıyla ilişkili olan ev, aile

ve mahallenin sorunlarına yönelik hizmet üretir ve bu durum kadınların katılımına uygun ortamlar yaratır. Türkiye'de ise dünyadaki eğilime ters olarak kadınların yerel yönetimlerde temsili ulusal düzeydeki siyasete katılımından daha düşüktür. Çünkü Türkiye'de yerel yönetimler büyük ölçüde arsa, imar, küçük ticaret ve kentsel alt-yapı işleriyle ilgilenenmekte ve bu nedenle de ilgili ticari kesimlerin etkisinde şekillenmektedir. Bu durum da kadınların çoğu durumda yerel siyasete katılımına uygun olmayan koşulların egemenliğine yol açmaktadır.

Türkiye'de 1999 yerel seçimlerinde toplam 3216 belediye başkanı içinde sadece 20 kadın seçilebilmişti ve bu oran olarak % 0.6 idi. İl genel Meclisi'nde kadın oranı %1.4, Belediye Meclisi üyeliklerinde %1.6 idi. Aynı oranlar 2002 yerel seçimlerinde sırasıyla % 0.5, % 1.7 ve % 2.3 olarak gerçekleşti. Bugün için 3225 belediye başkanından yalnızca 18'i kadındır ve bunlar arasında sadece 1'i il (Tunceli), 5'i ilçe, 12'si belde belediye başkanıdır. Kadın belediye başkanlarının 9' u DTP den, 5' i CHP'den, 2' si AKP'den, 1' i DYP'de seçilmiştir. Dünyada ise kadın belediye başkanı oranı % 9, belediye meclisi üye oranı %21dir. Aynı oranlar Avrupa ülkelerinde sırasıyla % 10.5 ve % 24, Orta Amerika'da %5 ve %24, Latin Amerika'da %6 ve %26, Afrika'da %12 ve % 30 dur.

Türkiye'de kadınların siyasal kararlara eşit katılımını ve temsiliğini engelleyen nedenlere bakıldığında siyasal örgütlenme alışkanlıklarında kadınların siyasal katılımını destekleyecek bir tarihsel mirasın, olumlu örneklerin ve örgütlenme modellerinin bulunmadığını görürüz. Bugüne kadar süren egemen anlayışa göre siyasal partilerde 'seçici erkek liderler' 'tanıdık' birkaç kadın'ı seçip 'vitrin'e koyup ve kendi seçtikleri kadınların bütün 'kadınları temsil etmekten öte gitmiyor. Bu anlayış siyasal partilerde atanan ve seçilen kadın politikacı profilini de belirliyor ve bu nedenle Türkiye'de kadın politikacılar ile erkek politikacıların sosyal ve siyasal nitelikleri arasında önemli farklar ortaya çıkıyor. Türkiye'de siyasal partiler tarafından temsilci olarak atanan/seçilen kadınlar genellikle parti örgütlerinden yetişmemiş, kadın kollarında yöneticilik yapmamış, partinin kadın üyeleri ve örgütleri tarafından tanınmayan kadınlar oluyorlar. Öte yandan aslında partilerin alt düzeydeki siyasal faaliyetlerine kadınların katılımı ise sayıca çok, ama içerik olarak apolitik, görünmez ve süreksi olmaya devam ediyor.

Türkiye'de siyasal partilerin karar organlarına ve milletvekili aday listelerine erkeklerin katılabilme ölçütleri sınıfsal ve bölgesel ayrımlara, meslek ve çıkar gruplarına, etnik/kültür gruplarına, yaş ve siyasal görüşlere göre şekillenmektedir. Oysaki siyasete katılmak isteyen kadın politikacı adayların saptanmasında benzer ölçütlerin geçerli olduğu söylenemez. Siyasal partilerin kendi yönetim ve karar organlarına alacakları kadınları seçerken çoğu zaman kamuoyuna karşı vitrine konacak eğitilmiş, terbiyeli, güzel görünüşlü, uyumlu, yabancı dil bilir, ama siyasal deneyimi ve temsil gücü olmayanları tercih etmektedirler. Dahası önemli politikacıların akrabası, tanıdığı, eşi, kızı, sekreteri, yakın tanıdığı, yani sadakatinden emin olunan kadınlardan olmak seçilmek için hala önemli bir ölçüttür.

Öte yandan, siyasal partilerde atanmış/seçilmiş kadınlardan, erkek politikacılardan farklı görevler beklendiği ve erkek politikacılar ile kadın politikacılar arasında cinsiyet ayrımına dayalı bir farklılaşmanın varlığı da sorunun diğer bir boyutudur. En temel siyasal rejim meseleleri olan güvenlik, dış politika, ekonomik ve mali politikaların saptanmasıyla ilgili kararların alındığı süreçlerde kadın politikacılara hemen hiç yer yoktur. Kadın politikacıların çoğunlukla siyasal partilerin kültür faaliyetlerini yürütüp çocuklarla, yaşlılarla ve sakatlarla ilgili çalışmalarda sorumluluk alabilmektedir.

Siyasetteki bu 'eril' tarzın egemenliğini kırmanın tek yolu kadınların giderek artan oranda ve büyük sayılarda siyasal karar süreçlerine katılmasının yolunu açmaktır. Kadın örgütleri siyasetteki erkek egemenliğini kırmak ve kadınların eşit siyasal temsilini sağlamak için olumlu ayrımcılık politikaları ve 'kota' uygulanmasının kaçınılmaz olduğunu uzun süredir dile getirmektedirler. Yani kadınların eşit siyasal katılımı bütün vatandaşların 'eşit siyasal temsil'ini sağlama ile ilgili temel demokrasi meselesi olarak görülmelidir. Bunun da siyasal parti sistemi reformuyla gerçekleşecek siyasal temsil ilkelerinin demokratikleştirilmesi bağlamında ele alınması gereği vurgulanmaktadır. Seçmen tercihleri hakkında Türkiye'de son yıllarda yapılan araştırmalara göre de seçmenlerin büyük çoğunluğu kadın siyasetçi görmeye hazır ve isteklidir ve kadınların siyasal partiler tarafından engellendiklerinden siyasete yeterince katılmadıkları görüşü yaygındır. Seçmenlerin % 82 si kadın siyasetçi sayısının artmasını istemektedir.

Dünyada Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı ve Eşit Siyasal Temsil Deneyimleri

Dünyada kadınların siyasal kararlara eşit katılımını ve eşit siyasal temsilini sağlamayı başarmış ülkelerin deneyimlerine baktığımızda bunu amaçlayan siyasi çabaların varlığı ve bu amaca ulaşmayı sağlayan özel siyasal tekniklerin kullanımının bu başarıda rol oynadığını görüyoruz. Bu başarıyı olanaklı kılan siyasal teknikler arasında olumlu ayrımcılık uygulamalarının ve kota politikalarını çok önemli bir yeri vardır.

Dünyada kadınların siyasal kararlara eşit katılımın sağlama amacına en çok yaklaşmış ülkelerin bir kısmı 1970'li yıllardan başlayarak kadınlar için eşit katılım kotalarını gönüllü olarak siyasal partilerde uygulayan ülkelerdir. Özellikle Almanya, İtalya, Norveç, İsveç gibi Kuzey Atlantik ve Avrupa demokrasilerinin önemli ülkelerinde siyasal partilerin kendi tüzüklerine koydukları kurallarla kadınların eşit siyasal katılımını gerçekleştirmede önemli adımlar atabildiğini görüyoruz.

Öte yandan uzun yıllar otoriter ya da askeri siyasal rejimlerle yönetilmiş ve bu nedenle cinsiyet ayrımcılığının hala siyasal partilerde güçlü olduğu ülkelerde, kadın örgütlerinin güçlü mücadelelerine rağmen, kadınların eşit siyasal temsili için önemli adımlar atılamadığı bir gerçektir. 1990'lar ve 2000'li yılların başlarında dünyada otoriter rejimlerin demokratikleşmesi eğilimine paralel olarak kadınların eşit siyasal katılım sorunu bu ülkelerde de

gündeme gelmiştir. Bu ülkelerde cinsler arası eşitlik demokratikleşme reformlarının bir parçası olabilmiş ve çoğunda eşitlik politikaları anayasa veya siyasal partiler yasaları ile uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Başta Arjantin olmak üzere Latin Amerika ülkeleri, Afrika'da Güney Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Ruanda gibi ülkeler yürürlüğü koydukları yasal kota uygulamaları ile cinsiyet eşitliğini sağlamada hızlı atak yaparak dünyanın geri kalan kısmına örnek bir model oluşturmuşlardır. Son 15 yılda 11 ülke bu tür yasal kota aracılığıyla kadınların eşit temsilde başarılı sonuçlar elde etmiştir. 2005'de dünyada 40'dan fazla ülke yasal kota uygular hale gelmiştir. Öte yandan Orta Doğu ve Asya'nın birçok bölgesinde hala kadınların eşit temsili konusunda bir gelişme sağlanmakta, Doğu Avrupa ülkelerinde ise geçmiş rejimin kota politikalarına duyulan tepki nedeniyle eşitlik için kota içermeyen yollar denenmeye çalışılmaktadır.

On yıl önce dünya parlamentolarında kadınların temsil oranı % 11.3 idi. Kadınların temsil eşliğini aştığı 10 ülke vardı. Bugün ise dünya ortalaması %17.4 dür. En yüksek temsil oranı Ruanda (48.8%), ve temsil eşliğini geçmiş parlamento sayısı 19 dur. Kadınların % 10 un altında temsil edildiği ülke/parlamento sayısı 55 dir (yaklaşık % 40). Türkiye de bu az gelişmiş ülkeler grubuna girmektedir.

Ulusal parlamento seçimlerinde anayasal kota uygulayan 15 ülkenin parlamentodaki kadın oranı % 22. 4 e yükselmiştir. Seçim Yasaları ile kota uygulayan 44 ülkede ise aynı oran % 20.9 olmuştur. Yerel seçimlerde anayasal ya da yasal kota uygulayan 32 ülke de kadın temsil oranı % 21. 4 dür. Dünyada kadın temsil oranında kritik eşik olarak tanımlanan % 30 u aşmış ülkeler şunlardır: Raunda % 48.8, İsveç %45.3, Norveç % 37.9, Danimarka % 36.9, Hollanda % 36.7, Küba % 36, Mozambik % 36, İspanya % 36, Kosta Rika % 35.5, Belçika % 35.3, Avusturya % 33.3, Arjantin %33.5. Bu ülkelerden sadece Küba ve Danimarka'da kota uygulaması yoktur.

Dünyanın farklı coğrafi bölgelerin kadın temsil oranlarına bakarsak Kuzey (Nordik) ülkelerinde % 41.6, Avrupa-OSCE ülkelerinde % 18.6, Amerika'da % 19.1, Sahra-altı Afrika ülkelerinde % 17.5, Asya'da % 16.6, Pasifik ülkelerinde % 14.7 ve Arap ülkelerinde % 9.0'dır. AB ülkelerinde kadın temsil oranında zaman içindeki artışa bakarsak 1979 da %16.8 olan ortalamanın 1994 de % 25.9 a ve 2004 de % 30.3 e çıktığını görürüz.

Türkiye'nin, en alttaki çok az ya da hiç değişim göstermeyen az gelişmiş ülkeler grubundan çıkarak hızlı değişen orta gelişmiş ülkeler grubuna girebilmek için yeterli çabayı gösterip gösteremeyeceği ise önümüzdeki dönemde uygulayacağı politikalara bağlı olacaktır.

Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı İçin Kamu Politikaları

Türkiye'de kadın-erkek eşitliği gerçekleştirecek kamu politikası oluşturma ve uygulama görevi 'devletin temel yapısı' içinde bir kurum olarak *Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü*'ne(KSGM) verilmiştir. KSGM kurulduğu 1990 yılından bu yana kadınların siyasal kararlara eşit katılımı ve

eşit temsili için bir politika oluşturmaya çalışmaktadır. Bu politikanın 1996 *Ulusal Eylem Planı*'nda yer alan temel hatları şöyledir:

- Parlamentoda, siyasal partilerde ve yerel yönetimlerde kadınların kararlara eşit katılımını sağlayacak uygulamaların, kota dâhil, hayata geçirilmesi,
- Kadın-erkek eşitliğinin ilkelerinin tanımlanacağı bir *Eşitlik Çerçeve Yasası*'nın çıkartılması,
- Kadın-erkek eşitliğinin bir kamu politikası olarak bütün kamu kurumlarının politikalarında yer almasının sağlanması,
- Kamu kurumları üst karar mercilerinde kadınların eşit yer almasını sağlayacak önlemlerin geliştirilmesi,
- TBMM'de kadın-erkek eşitliği açısından yasama faaliyetlerini şekillendirecek bir daimi komisyonun kurulması.

Bu politika bugüne kadar bütün resmi belgelerde yer almış ve kadın örgütleri tarafından desteklenerek sürekli gündemde tutulmuş olmasına rağmen hemen hiç uygulama alanı bulamamıştır.

Bu politikanın bugün için ne kadar benimsendiği ve hayata geçirildiğini anlamak için KSGM'nin 2007 *Stratejik Planı*na bakmak gerekir. *Stratejik Plan*'da saptanmış olan dört Stratejik Amaç arasında "kadınların siyasal kararlara katılımının artırılması" yer almamaktadır. Ancak, "Kadının statüsünü güçlendirmek için sosyal politikalar geliştirmek" başlıklı *Birinci Stratejik Amaç*'ın alt amacı olan *Hedef 1.5'* de "2012 yılına kadar siyasette ve karar mekanizmalarında kadınların katılımını arttırmak için bilinç düzeyini yükseltmek" ifadesi yer almaktadır. Bunun için, "tarafarla işbirliği yapmak, veri eksikliklerini gidermek, üniversite ve sivil kuruluşların yaptığı çalışmalara destek vermek" gerekli stratejiler olarak tanımlanmıştır. Stratejik Plan'da yer alan Hedef 5.1'i gerçekleştirmek için öngörülen faaliyetler "toplantı ve seminer yapmak ve uluslararası kuruluş kararlarını ilgili taraflara iletmek" gibi, ancak 'dolaylı' sorumluluk tanımlayan, 'siyaset dışı', genel ve pasif faaliyetlerdir. Oysaki siyasal kurumlarda, parlamento ve siyasal partilerde, sendikalarda kadınların eşit katılımını sağlamaya yönelik somut, özgül hedeflerin ve faaliyetlerin Stratejik plan'da tanımlanması ve kadınların siyasal kararlara eşit katılımını sağlama hedefinin ulusal politika hedefleri arasında birincil ve öncelikli hedef olarak tanımlanması gereklidir. Bu veriler ışığında Stratejik Plan'ın, KSGM'nin 1996 Ulusal Eylem Planında saptanan kadınların siyasal kararlara eşit katılımının sağlanması hedefinden geri gidış anlamına geldiği açıktır.

Türkiye'de Kadın Örgütleri ve Kadın Hakları Siyaseti

Türkiye'de kamusal alanların düzenlenişinde cinsler arası eşitliğin temel bir ilke olmasını isteyen ve bunun için mücadele eden kadın örgütlenmelerinin tarihi oldukça eskiye gider. Kadınların siyasal, sosyal amaçlı örgütlenmeler oluşturarak kurumsal ya da sivil siyasete katılmaları, kamu kurumlarında

üretilen siyasal kararlarca dikkate alınmayı talep etmeleri Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayıp Cumhuriyet döneminde artarak devam eden bir çabadır. Mevcut eşitsizlikleri değiştirebilecek olan siyasal güç öncelikle cinsler arası eşitlik isteyen ve bunun için etkin biçimde örgütlenen kadın örgütleri olabilecektir. Öte yandan Türkiye'de bugüne kadar bu durumu değiştirme kapasitesine sahip kadın örgütü hemen hiç olmamıştır. Geçmişte önemli ve güçlü kadın örgütleri çoğunlukla hem siyasal partiler hem de devlet tarafından vesayet altında tutulan örgütler olmuştur. 1930'ların 'otoriter' politikalarından kalma bir alışkanlıkla kadın örgütleri kadınların eşit siyasal katılımın sağlamayı amaçlayan örgütler olmaktan çok sosyal yardım örgütleri olmaya yönlendirilmişlerdir. Bu nedenle, çoğunlukla devlet kurumları veya parti yönetimleriyle iyi ilişkiler kurabilecek, elit kadınların başkanlığında (vali veya kaymakam eşinin, siyasal partilerin önde gelen erkek politikacılarının kızı, kız kardeşi, eşi gibi kadınların) kurulmuş kadın örgütleri yaşam şansı bulabilmiş ve bu model yakın zamanlara kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Türkiye'de kadınların siyasal kararlara eşit katılamama sorunu ancak 1980'li yılların ikinci yarısından başlayıp günümüze kadar güçlenerek devam eden bağımsız 'kadın hakları hareketi' sayesinde tartışılır hale gelebilmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak 1990'ların başından bugüne kadar kadın-erkek eşitliğini sağlamada önemli adımlar atılabilmiştir.

Türkiye'de kadın hakları hareketinin yeni bir ivme kazanarak güçlenmeye başlaması 1980'lerin sonuna doğru, 12 Eylül askeri rejiminin etkisiyle, eşitlikçi ve özgürlükçü siyasal hareketlerin yok olduğu koşullara rastlamıştır. Bu nedenle cinsiyet eşitliği sorunlarına körleşmiş bir kamusal ortamda, en temel kadın sorunların çözümü için destek bulabileceği demokrasi ve özgürlük yanlısı siyasal güçlerin desteğinden mahrum kaldığı bir süreçte kendini var etmek zorunda kalmıştır. Buna ilaveten 1990'lı yıllarla birlikte bütün dünyada ve Türkiye'de siyasal İslam'ın yükselişi ve bu siyasal hareketin kadınları mobilize etme başarısı karşısında kadın haklarını gündeme getirmeye çalışan kadın örgütlerinin güçlenmesine çok uygun bir ortam olmaması da bu süreci etkilemiştir. Öte yandan, aynı yıllarda Kemalist kadın hakları söylemi, kadın hakları hareketine destek olmak yerine, kısır bir laik-dindar ikilemine sıkışarak, kadın sorunlarının siyaset gündemine taşınmasına destek oluşturmaktan uzaklaşmıştır. Türkiye 2000'li yılları yaşamaya başladığında devlet kurumlarının ve parlamentoda temsil edilen siyasal partiler hala kadın örgütlerinin taleplerinin çoğuna soğuk bakmaya, mesafeli durmaya ve hatta zaman zaman çatışan politikalar uygulamaya devam ettiği bir ortamda kadın örgütlerinin kadın haklarını her şeye rağmen savunan önemli bir siyasal aktör haline gelebildiğini görüyoruz. Kadın haklarını savunan kadın örgütleri temel konularda ortak hareket etme amacıyla ilişki ağları oluşturarak Türkiye'de sivil toplumun gücünü arttıran ve kendi somut sorunlarını ve çözüm taleplerini siyasetin gündemine taşıyabilen en önemli demokratik açılımlardan birini yaratmıştır.

Kadın hareketinin önemli bir başarısı Kürt-Türk, gerici-çağdaş, kentli-köylü, cahil-okumuş, İslamcı-laik gibi ayrımlara dayalı ideolojik kimliklerin kadınlara seslenen varlığına rağmen, son yıllarda farklı ideolojik aidiyetleri

olan kadın örgütleri arasında iletişim kurmayı başarabilmesi ve kadın sorunlarının çözümüne ilişkin ortak çalışma deneyimleri oluşturabilmesidir. Buna paralel olarak yakın zamanlarda kadın örgütlerinin merkezi, büyük kentlerde yoğunlaşmış, hiyerarşik yapısında hızlı bir değişim oluşmuştur. Kadın örgütlerinin elit, büyük kent odaklı bileşiminin değişmeye başlamış, çok sayıda taşra kentinde küçük ölçekli kadın örgütleri güçlenerek kamuoyunda tanınır hale gelmiştir. Bu süreçte kadın örgütlerinin yeni tip örgütlenme modelleri geliştirip, ittifaklar, koalisyonlar, platformlar, e-gruplar gibi yatay örgütlenmeler aracılığıyla güçlenerek yürüttüğü işbirliği ve ortak gündem oluşturma stratejisiyle önemli bir atılım yapabilmıştır.

Bu gelişmelerin arkasında kadın örgütlerinin taleplerine paralel olarak siyasal ve sivil toplum aktörlerinin çoğunluğunun desteklediği bir 'cinsler arası eşitlik için ortak gündem' oluşturulabilmesinin önemli rolü vardır. Kadın sorunlarına çözümler siyaseti diyebileceğimiz bu gündemde aile hukukunda eşitlik, kadınların okullaşma oranlarının erkeklerle eşitlenmesi, aile için şiddetin önlenmesi gibi konuları öncelikli konular vardır. Öte yandan bu ortak gündemin içinde gibi görünen kadınların eşit siyasal katılımı sorunu çözüm için atılması gereken adımların ne olduğu konusunda süregiden belirsizlik nedeniyle ne ölçüde ortak bir siyasal gündem haline gelebildiği ise sorgulanmaya muhtaçtır.

Kadınların eşit siyasal temsilinin sağlanmasıyla ilgili tartışmalar olumlu ayrımcılık politikaları ve 'kota' talebi etrafında yoğunlaşmaktadır. Kadınların eşit siyasal temsili için hem nüfusun yarısı olan kadınların bir 'siyasal temsil kategorisi' olarak kabul edilerek 'kota' ile desteklenmesi, hem de kadınlar tarafından ileri sürülmekte olan 'talep'lerin siyasal karar süreçlerinde temsili gereklidir. Ancak bu iki boyutun bir arada gerçekleşmesi ile kadınların eşit siyasal temsilinden bahsedilebilir.

Türkiye'de 1990'li yıllardan itibaren bağımsız kadın örgütlerinden oluşan ilişki ağlarının oluşması ile 'kadın sorunları'na çözüm üreten ve bu çözümleri tartışan bir kadın hakları siyaseti'nin ortaya koyduğu *Kadın Siyaseti Programı*¹ndan bahsedilebilir. Bu programda yasal, kurumsal, bürokratik işleyişle ve kamu politikalarının şekillenmesi ile ilgili çok sayıda öneri ve uygulama talebi yer almaktadır. Kadın örgütleri tarafından ayrıca *Kadın Dostu Siyasal Parti Göstergeleri*²'de bu çalışmalara paralel olarak geliştirilmiştir. Bu belgelere bakıldığında kadınların eşit siyasal katılımının sadece kadın sayısını arttırmak olarak değil, kadın taleplerinin de siyasal süreçlerde temsilinin sağlanması anlamına geldiği daha kolay anlaşılabilir.

Kadın örgütleri tarafından geliştirilen *Kadın Dostu Siyasal Parti Göstergeleri* de kadınların eşit siyasal katılımı ve temsili konusunda siyasal partilerden beklenen uygulamaları çok detaylı olarak tanımlamaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir siyasal partinin öncelikli konuları arasında olması ve bu konuda politikaların uygulanıyor olması, partinin kadın

¹ Bu dökümanın tam metni için bkn: www.ka-der.org.tr

² KA-DER, 2007, *Kota El Kitabı: Geçici Özel Önlem Politikası*, hazırlayan Aysun Sayın, Ankara

kolları/ kadın meclisleri/ kadın komisyonları gibi örgütlenmelerinin özerk ve güçlü yapılar olması ve doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere faaliyet göstermesi bunun en temel göstergelerindedir. Siyasal parti içinde örgütlenmiş kadın birimlerinin önerilerinin parti üst düzey yönetimin gündemine alınması ve parti bütçesinin en az % 20'sinin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çalışmalarına harcanması, parti tüzüğünde her düzeyde karar alma organlarının da içine alındığı kadınların temsilini arttırmaya yönelik özel düzenlemelerin olması ilaveten sayılabilir. Ayrıca bir siyasal partinin sivil kadın örgütlenmeleriyle işbirliğine açık olması ve bu örgütlerden gelen önerileri dikkate alması gerekir. Seçim süreçlerinde aday olacak kadınlardan para talep edilmemesi, partinin kadınların seçim kampanyalarına destek vermesi önemli bir göstergedir. Bir siyasal partide en üst düzeyden başlayarak bütün parti örgütlenmesinde kadınların siyasete katılımının gerekliliği üzerine eğitim çalışması yapılması ve parti teşkilatının inisiyatifine bırakılmayacak biçimde bu çalışmaların yaygınlaştırılması, kadınların parti etkinliklerine katılımını sağlayacak mekân ve zaman düzenlenmesi yapılması, kadın kolları ve diğer çalışmalar arasındaki koordinasyon sağlanması ve kadın kolları tarafından üretilen politika ve gerçekleştirilen faaliyetlerin partinin tamamı tarafından görünür kılınması ve sahiplenilmesine ilişkin gerekli önlemler ve düzenlemelerin parti yönetimi tarafından gerçekleştirilmesi, parti program ve tüzüğünde toplumsal cinsiyet eşitliği/ kadın erkek eşitliğinin partinin temel değerlerinden biri olarak benimsenmesi olmazsa olmaz uygulamalardandır.

Kamu politikası olarak kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için bunun kamu hizmetini düzenleyen bir temel ilke ve uygulama olarak bütün kamu kurumlarının politikalarında yer alması gerekir. Kamu kurumlarının üst karar mercilerinde kadınların eşit yer almasını sağlayacak önlemlerin geliştirilmesi, kamu kurum ve kuruluşları ve kamu idari birimleri yönetim pozisyonlarına, özerk kurumların karar ve yargı organlarına atama yapılırken (veya aday gösterirken), en az üçte birinin kadın olması sağlanması önemlidir. Bu amaçla, merkezi bir 'Kadın Yönetici Aday Havuzu ve Bilgi Bankası' oluşturulması çok yararlı olabilir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamakla görevli kamu kurumunun (KSGM) kadınların ulusal ve yerel siyasete katılım çabalarını destekleyecek bir politikayı açıkça kabul etmesi sağlanmalıdır. 'Cinsiyet Eşitliği Ombudsmanı' oluşturulması bu politikaların uygulanmasını kolaylaştıracak bir araç olarak etkili olacaktır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarında 'Cinsiyet Eşitliği İzleme Komiteleri'nin oluşturulması ve "Türkiye Kadın Politikaları Eylem Programı" hazırlanması kamu hizmetinin örgütlenmesinde uygulanması gereken çözümlerdir.

Siyasal partilerde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için ise siyasal partilerin yerel ve genel seçimlerdeki tüm aday listelerinin, en az üçte bir oranında kadının seçilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesi Siyasal Partiler Yasasında öngörülmeli ve "Toplumsal Cinsiyet Kotası" yasal zorunluluk haline getirilmelidir. TBMM'de grubu olan siyasal partilerin seçilmiş kadın politikacılarını bir araya getiren bir "Kadın Milletvekilleri Ortak Çalışma Grubu" oluşturularak kadın sorunlarının çözümü için yasama süreçlerinin

duyarlılığının sağlanması bu sürece katkıda bulunabilecek bir yoldur. Ayrıca siyasal partilerin devletten aldıkları ödeneklerin en az %20'sinin siyasal partilerin kadın-erkek eşitliği için yapacağı çalışmalara ayrılmasının yasal bir zorunluluk haline getirilmesi önemlidir. Kadınların siyasal partiler içindeki örgütlenme koşullarının güçlendirilmesi için kadın kollarının parti içi vesayet uygulamaları karşısında özerk olabilmesini sağlayacak bir yapıya kavuşturulması, yetki, görev, parti karar organlarında temsile ilişkin kadınları güçlendirecek şekilde düzenlemeler yapılması ve kadın kollarının siyasette deneyimli ve kadın sorunlarını siyasete taşıyamaya hizmet edecek kadın politikacıların katılımına olanak sağlayacak şekilde örgütlenmesi gerekir. Partilerde aday saptama süreçlerinin kurallı ve şeffaf olmasının sağlanması, kadınların temsili için en elverişli sistem olan oranlı temsil liste usulüne dayalı seçim sisteminden vazgeçilmemeli ve bu süreçte siyasal partilerde cinsiyet eşitliğini izlemek için 'eşitlik komiteleri' kurulması teşvik edilmelidir.

Parlamento'da kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için ise kadın-erkek eşitliğinin ilkelerinin tanımlanacağı bir Eşitlik Çerçeve Yasası'nın çıkartılması, TBMM'de kadın-erkek eşitliği açısından yasama faaliyetlerini şekillendirecek 'Kadın-Erkek Eşitliği Daimi Komisyonu' kurulması kaçınılmazdır. Ayrıca TBMM'de kadın milletvekillerinin sadece eğitim, sağlık, sosyal politika gibi komisyonlarda değil, finans, savunma, dış politika gibi 'stratejik' komisyonlarda da görev alması sağlanmalıdır.

Kadınların yerel siyasal kararlara katılımını arttırmak için de yapılması gereken önemli şeyler vardır. Yerel idareler, siyasal partilerin yerel örgütleri, kamu kurumlarının yerel birimleri ve kadın örgütleri arasında, kadın sorunlarının çözümünü amaçlayan işbirliği olanaklarının geliştirilmesinin teşvik edecek uygulamaların geliştirilmesi kaçınılmazdır. 'Cinsiyet Eşitliği İçin Yerel Eylem Planları' yapmaları için yerel yönetimler teşvik edilmeli, yerel yönetimlerde 'Yerel Yönetim Cinsiyet Eşitliği Birimleri' oluşturulmalıdır. Bu politikaların kabul ettirilmesi ve uygulamanın izlenmesi için yerel kadın kuruluşlarının yerel meclisleri izlenmesi ve yerel ihtisas komisyonlarına katılmasının sağlanması, yerel meclisleri izleme grubu oluşturulması yararlıdır. Buna ilaveten kadın örgütlerinin Kent Konseyleri'ne katılımı sağlanmalı ve Kadın Meclisleri'nin oluşturulması teşvik edilmelidir. Ayrıca yerel yönetimlerin stratejik planların hazırlanma ve uygulama sürecine kadın kuruluşlarının katılımı sağlanmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye'de kadınların siyasal kararlara eşit katılımını sağlayacak gerçekçi ve samimi bir siyasal iradenin oluşması ve kamu hizmetinin bu eşitliği gerçekleştirecek içerikte yapılandırılması önümüzdeki dönemde ulaşılmaması gereken toplumsal bir hedeftir.